

AKTUALITY

BERNSKÉ PROHLÁŠENÍ EAA 2019: ARCHEOLOGIE A BUDOUCNOST DEMOKRACIE

Toto prohlášení bylo schváleno a přijato na Výročním plenárním zasedání konaném v Bernu dne 6. září 2019. Dále bude uváděno jako „Bernské prohlášení EAA 2019 o archeologii a budoucnosti demokracie“, nebo v kratší verzi jako „Bernské prohlášení EAA 2019“. Návrh tohoto prohlášení byl připraven Pracovní skupinou EAA v průběhu roku 2019.

Stálá adresa URL:

<https://www.e-a-a.org/BernStatement>

Evropská asociace archeologů (dále EAA) je nevládní členskou organizací se statutem pozorovatele v Radě Evropy. Členové EAA se aktivně zapojili do vytvoření Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy (Valletta 1992) a Rámcové úmluvy Rady Evropy o hodnotě kulturního dědictví pro společnost (Faro 2005), které společně tvoří základ pro přínos archeologie demokratickým společnostem.

EAA se plně ztotožňuje s postojem Rady Evropy, která chápe kulturní dědictví jako zdroj kolektivních evropských ideálů, zásad a hodnot. Ty vyplývají i ze sdílené zkušenosti minulých konfliktů a jejich dopadu a z vědomí pokroku, který posunuje Evropu kupředu prostřednictvím míru a spolupráce. EAA, stejně jako bezpočet dalších organizací, sdílí společný cíl Evropy jako místa pro mírumilovné a stabilní společnosti založené na respektování **lidských práv, intelektuální a akademické svobody, demokracie, kulturní rozmanitosti a právního státu.**

Archeologie proměňuje hmotné pozůstatky minulosti v příběhy. Tento narativní rámec, který archeologové vytvářejí, může odrážet, spojovat a prostupovat sociální a politické struktury a jednání v přítomnosti. Rekonstrukcí minulých světů archeologie zrcadlí znalosti a hodnoty dneška a zároveň je ovlivněna jeho sociálními a politickými hodnotami. Archeologie proto svým výkladem minulosti reflektuje stávající společenské a kulturní podmínky současného i budoucího světa. Z tohoto důvodu mají archeologové jakožto občané politickou odpovědnost.

Archeologové získávají mimořádný vhled do lidské podstaty (fyzické, environmentální a kul-

turní) a společenské organizace z hluboké časové perspektivy. Archeologové proto mohou do jisté míry předvídat celou řadu možných scénářů budoucího vývoje včetně jejich trajektorií a podmínek.

Vzhledem ke svému profesnímu pozadí považujeme za svoji občanskou povinnost zapojit se, spolu s dalšími odborníky, do politické debaty a prezentovat jak své znalosti, tak i možnosti a potenciální důsledky společenského a politického dění. K účinnému plnění své společenské role vyžadujeme neomezenou akademickou svobodu a institucionální nezávislost. Tuto svobodu je třeba chránit. Pouze v kontextu svobodného projevu a šíření informací a intelektuální nezávislosti můžeme přispět k rozhodovacím procesům demokratických institucí. Respektování a nejširší možné začlenění všech druhů kulturní rozmanitosti je záležitávkou zkouškou jakékoli demokracie. Politická diskuse v rámci demokratických institucí je založena na svobodě projevu a médií. To ovšem zahrnuje i vyhraněné formulace vyjadřující ojedinělé názory a postoje, ale vždy nutně vyslovované s nezbytným respektem a zejména bez popírání lidských práv druhých.

Prostřednictvím analýzy minulosti může archeologie zkoumat, jak docházelo ke společenským změnám a za jakých podmínek se tak dělo – např. exodus, migrace, konflikt, deindustrializace, globalizace nebo digitalizace. Na základě těchto znalostí může archeologie navrhnout způsoby, jak mohou pluralitní společnosti nekonfliktně dosáhnout blahobytu. Taková poučení z historie zahrnují hodnoty sociální a kulturní rovnosti a rozmanitosti.

Kulturní dědictví se nabízí různým interpretacím a pohledům. Některé z nich v současnosti živí rostoucí a kontroverzní historický revizionismus, který se vyznačuje sociálním a etnickým vyloučením a negací lidských práv, demokracie, kulturní rozmanitosti a právního státu. Archeologové a specialisté na kulturní dědictví jsou akademicky vyškolení odborníci, kteří mají intelektuální způsobilost a povinnost reflektovat takový vývoj a kriticky hodnotit veškeré podobné výklady minulosti. Archeologové sdružení v EAA odmítají jakoukoliv formu politického využití minulosti k propagandis-

tickým účelům, zejména pokud jsou archeologické otázky vyňaty z kontextu standardní akademické diskuse (včetně odborných debat) a použity pro účely kontroverzní nacionalistické, antidemokratické, vylučující nebo šovinistické argumentace.

Zodpovědná archeologie se snaží rozšířit debatu a respektující dialog orientací na společenskou relevantnost svého oboru v moderním světě a začleněním všech společenských skupin v rámci

otevřených a demokratických společností. Archeologie vytváří dostupné, různorodé, dynamické a participativní vědění. Prostřednictvím analýzy, kritiky a argumenty podložené škále postřehů nemůže být archeologie svým étosem jiná než politicky angažovaná. EAA se proto snaží podporovat uvědomělý postoj založený na integritě neotřesitelných demokratických hodnot otevřené společnosti.

INTERNATIONAL OBSIDIAN CONFERENCE 2019

Ve dnech 27.–29. května 2019 se v maďarském Sárospataku v oblasti Tokaje uskutečnilo pravidelné setkání badatelů nad problematikou obsidiánu jako suroviny štípaných artefaktů pravěkých společenství. International Obsidian Conference (IOC) je s dvou až tříletou periodou pořádána v oblastech s výskytem vulkanického skla a severovýchodní Maďarsko nebylo zvoleno náhodou. Vždyť právě karpatská oblast představuje hlavní – a jak níže ukážeme, v podstatě jediný – zdroj této suroviny v pravěku střední Evropy. Pořadatelství se zhostilo Maďarské národní muzeum, a hlavním organizátorem a hybatelem tak nemohl být nikdo jiný než Katalin Biró a András Markó se svými spolupracovníky. Z České republiky se na organizaci konference podílela Masarykova univerzita (Ústav geologických věd) v Brně, ze Slovenska Archeologický ústav SAV v Nitře a Státní geologický ústav D. Štúra v Bratislavě.

Zdrojů obsidiánu je nicméně v celosvětovém měřítku celá řada, čemuž odpovídá tradičně značná účast na této akci i její internacionální rozměr. Svědčí o tom 52 příspěvků (37 přednášek a 15 posterů) účastníků z 22 zemí. Z těch nejvzdálenějších destinací připomeňme Irán, Mexiko, Austrálii, Japonsko či početně zastoupené USA. Pozornost se však v letošním roce soustředila v první řadě na karpatské zdroje. Od jejich první moderní geochemické definice a klasifikace v polovině 80. let (*Williams Thorpe – Warren – Nandris 1984*) se odvedlo množství práce a díky tomu se zkonkretizovala i naše představa o dynamice využívání definovaných výchozů v jednotlivých obdobích pravěku. Slovenské zdroje (Viničky, Streda nad Bodrogom, Cejkov) i maďarské výskyty obsidiánů (Bodrogeresztúr-Lebuj, Mád – Kakas Hill, Erdőbénye – Meszes Hill) byly cílem dvou exkurzí konference, po jejím ukončení následovala návštěva zdrojů obsidiánu v okolí Rokosova na Zakarpatské Ukrajině.

Jednání konference bylo rozděleno do osmi sekcí. Blíže zmíníme jen témata, která měla vztah ke karpatským zdrojům obsidiánu, nebo řešila obecné metodologické otázky. V první sekci „Obsidian sources and their characterisation“ byl otevřen důležitý problém budování databází a hodnověrnosti získaných dat. Skupina mexických badatelů pod vedením L. Barby připravuje srovnávací databázi pro středoamerické obsidiány a samozřejmě využila nedestruktivní rentgenfluorescenční (XRF) metodu, především díky její rychlosti a nízké ceně (477 geologických vzorků). Autoři zdůraznili nutnost používání certifikovaného obsidiánového standardu Americké geologické služby (NIST 286). Dále zazněly referáty o obsidiánových zdrojích v jižní Indonésii, Japonsku a Arménii. Karpatské obsidiány, zejména geochemické rozdíly mezi slovenskými a maďarskými zdroji založené na výsledcích neutronové aktivizační analýzy, se pokusila charakterizovat česko-polská skupina vedená A. Přichystalem. Na základě stopových prvků se daří odlišovat maďarské zdroje (Karpaty 2) od slovenských (Karpaty 1), dosud ale nedokážeme geochemicky rozpoznat v minulých letech přeřezovaný výskyt obsidiánu z Viniček (Karpaty 1b) od klíčového zdroje v prostoru Brehov – Cejkov (Karpaty 1a). V posterové části této sekce podal např. B. Rácz přehled poznání o zdroji Karpaty 3 na Zakarpatské Ukrajině, nebo P. Bačo a Z. Bačová o výskytech vulkanických skel na východním Slovensku.

K problematice slovenských obsidiánů se v další sekci II „Formation and geology of obsidian“ vyjádřily i dvě skupiny slovenských badatelů. M. Kohút s kolektivem charakterizovali vývoj v poznání slovenských zdrojů a již zmínění dobří znalci východoslovenských obsidiánů P. Bačo a Z. Bačová společně s dalšími slovenskými vulkanology (J. Lexa, V. Konečný a další) podali přehled znalostí o geologicky nejvýznamnější lokalitě – ryolině.

tovému vulkánu Viničky. Maďarskými obsidiány se zabývala skupina vedená J. Szepésim.

Třetí sekce „Analytical aspects of obsidian studies“ se zaměřila na geochemické metody využívané ke studiu obsidiánů. Zde zazněl příspěvek Z. Kazstowského a kolektivu o výzkumu obsidiánu v Budapešťském neutronovém centru. Japonští badatelé H. Mashima a T. Suto srovnali výsledky WD-XRF (vlnově disperzní rentgenfluorescence) a ED-XRF (energieově disperzní rentgenfluorescence) analýz pro určování obsidiánových zdrojů. M. Kohút s kolektivem přednesl kritický přehled různých metod využívaných pro studium karpatských obsidiánů. J. Petřík a kolektiv připravili výsledky studia paleolitických obsidiánových artefaktů z bývalého Československa za použití laboratorní ED-XRF přístrojové techniky. Předběžné závěry ukazují, že maďarský zdroj Karpaty 2 byl používán během szeletien a aurignacienu, zatímco od gravettien do mladších období zcela převládá obsidián ze slovenského zdroje Karpaty 1.

Sekce IV se zabývala využíváním obsidiánů v jednotlivých pravěkých obdobích. A. Markó podal přehled výskytů obsidiánů v paleolitických lokalitách, K. Szilágyi referovala o obsidiánu v neolitu Karpatské kotliny, podobně jako další referát zaměřený na distribuci obsidiánu v prostoru středního toku Dunaje (I. Jovanović a U. Sommer). Dále zazněly referáty o svrchnopaleolitických obsidiánových artefaktech z Japonska a na severním Kavkazu. Dva příspěvky se týkaly obsidiánu v Rumunsku. Pěkný přehled o využívání obsidiánu na Slovensku od paleolitu až do doby bronzové jsme slyšeli od L. Kaminské, příspěvek o využití obsidiánu pro stanovení migračních cest gravettských a epigravettských lovců a sběračů (J. Wilczyński a G. Lengyel) byl k dispozici jako abstrakt. Další příspěvek převážně francouzských badatelů se týkal využívání obsidiánu na pravěké Korsice. Dva poster o obsidiánech v polském neolitu jsme shlédli od M. Szeligy a jeho maďarských spolupracovníků.

V sekci V „Lithic technology and use-wear“ zaujal zatím unikátní nález dvou zčásti broušených obsidiánů z eneolitické lokality v Nitře-Selenci, o kterém referovali A. Nemergut a M. Cheben. Účel použití této techniky na středním Slovensku není jasný. V šesté sekci „Contemporary approaches to reconstructing exchange“ byly předneseny referáty o distribuci obsidiánu během časného holocénu na Kypru, v neolitu severní Itálie nebo Sardinie a Korsiky. Depot čtyř velkých obsidiánových jader z maďarské lokality Besnyőd představila K. Biró se svými spolupracovníky. Jemu podobný, ale slavnější nález z Nyírlugos byl alespoň zčásti k vidění na doprovodné výstavě v místě konání

konference. Sedmá sekce řešila problém distribuce obsidiánu na velmi dlouhé vzdálenosti na příkladech lokalit ze Sýrie (Y. E. Demidenko et al.), Sibiře a Aljašky (Y. V. Kuzmin), Yellowstonského národního parku (A. Vianello a R. H. Tykot) nebo na Malém Kavkazu v Gruzii (S. Jokhadze). Zajímavé příspěvky odezněly i v sekci VIII „Exploring the allure of obsidian: Symbolic, social and practical values for obsidian“, kde se mluvilo o obsidiánu z mnoha částí světa. Středoevropany zaujaly dva příspěvky z Polska, které přednesla D. Werra (i za kolegyni I. Sobkowiak-Tabaka). V Polsku se karpatský obsidián objevuje již ve středním paleolitu, nicméně v neolitu jeho podíl výrazně narůstá. O řešení provenience proslulého obsidiánového zrcadla, které do Prahy v době vlády Rudolfa II. přinesl anglický matematik a astronom John Dee, se zasadil britsko-ruský tým (referoval Y. Kuzmin za skupinu autorů z Velké Británie a USA). Zrcadlo uložené dnes v Britském muzeu v Londýně je aztéckého původu.

Ke konferenci byl vydán sborník abstraktů (*Markó – Szilágyi – Biró eds. 2019*) a speciální číslo časopisu *Archeometriai Műhely* (2018/3), kde čtenář nalezne přehledné články o geologii vulkanických skel na Slovensku nebo obsidiánů z Tokajských vrchů v Maďarsku i současný stav poznání zdrojů obsidiánu na Zakarpatské Ukrajině (zdroj Karpaty 3). Další článek shrnul analytické metody použité na výzkum karpatských obsidiánů. Následují přehledy o využívání obsidiánu v jednotlivých pravěkých obdobích na Slovensku, Maďarsku, Zakarpatské Ukrajině, České republice a Polsku. Jeden z příspěvků uvádí zastoupení obsidiánů mimoevropského původu v maďarských muzeích, speciální článek je věnován používání obsidiánu v epigravettieniu. Na závěr je přiložena bibliografie článků o karpatských obsidiánech. Každý, kdo se bude v budoucnosti ve střední Evropě zabývat obsidiánem, se s tímto číslem rád seznámí. Časopis je volně přístupný na adrese ace.hu/am/ nebo *Archeometriai Műhely*.

Antonín Přichystal – Pavel Burgert

Literatura

- Markó, A. – Szilágyi, K. – Biró, K. T. eds. 2019: International Obsidian Conference 2019. Program. Abstracts. Field Guide. Budapest: Hungarian National Museum.*
- Williams Thorpe, O. – Warren, S. E. – Nandris, J. G. 1984: The Distribution and Provenance of Archaeological Obsidian in Central and Eastern Europe. Journal of Archaeological Science 11, 183–212.*

ARCHÆOMUSICA: THE SOUNDS AND MUSIC OF ANCIENT EUROPE (2017–2018)

Dosud nejobjemnější a nejkompexnější expozice na poli archeologie zvuku a hudby vznikla jako jeden z hlavních výstupů European Music Archaeology Project. Tento pětiletý (2013–2017) výzkumný projekt v rámci EU Programu Kultura 2007–2013 přinesl nejrozsáhlejší mezinárodní spolupráci při výzkumu a prezentaci archeologického dědictví souvisejícího se zvukem a hudbou. Poprvé v historii spolupracovalo takové množství odborníků na poli archeologie, muzikologie a akustiky, ale také trojrozměrné dokumentace a virtuální reality, audiovizuální tvorby, hudební produkce, řemeslné výroby replik apod. Oficiálně na projektu participovalo deset hlavních institucí ze sedmi zemí EU, avšak v průběhu řešení se zapojila řada dalších odborníků. Kromě konferencí a workshopů určených zejména odborníkům byly díky projektu uskutečněny také desítky popularizačních akcí pro širokou veřejnost, mezi nimiž nechyběla ani hudební vystoupení s replikami archeologických nálezů. Multimediální expozice Archæomusica započala své putování po Evropě v červnu 2016 a skončila v roce 2018. Termíny byly kombinovány s dalšími akcemi, konferencemi a workshopy pro odborníky i s vystoupeními pro veřejnost (např. *Chroustovský 2017*).

Expozice byla rozdělena do tří základních tematických sekcí (Primordial sounds of humanity, Instruments through the ages, Music for the living, music for the gods) a dvou dalších částí, z nichž jedna umožňuje audiovizuální zážitky hudby v digitálně rekonstruovaných prostředích (Soundgate) a druhá přímou interakci s replikami (Exploratorium). První sekce odhalila nejstarší doklady spojené se záměrnou produkcí zvuku a hudby v Evropě, od počátku mladého paleolitu až po závěr eneolitu. Návštěvníci byli na začátku seznámeni s tím, že zvuky jsou přirozenou součástí životního prostředí a ty nejjednodušší věci produkující zvuk nemají potřeba ani vyrábět – např. tzv. litofony (tj. kameny, balvany, krápníky či části stěn v jeskynních). K vyzkoušení byly některé tzv. kamenné gongy zavěšeny a opatřeny paličkou. Následovala řada dalších jednoduchých idiofonů (nástrojů samozvučných), nejčastěji chřestítek nejrůznějších forem a materiálů. Aerofony (tj. nástroje využívající rozechvění vzduchového sloupce) zahrnují jednoduchá pískátka a vábníčky, bzučáky, signální rohy, ale také elaborované flétny (případně nástroje plátkové) z kosti, rohu, parohu či mamutovy kůže. Membranofony (nástroje blanozvučné) byly zastoupené jednoduchými rámovými (šamanskými) a eneolitickými keramickými bubny a předpokládání předchůdci

chordofonů (nástrojů strunných) pak hudebními luky. Jelikož se uvedené kategorie artefaktů z tak vzdálených dob příliš dobře nezachovávají (některé známe pouze z ikonografie), byly některé vhodně doplněny etnografickými exponáty.

Druhá tematická sekce byla věnována zejména vývoji hudebních (a signálních) nástrojů od doby bronzové až do konce starověku s cílem poukázat na podobnost instrumentáře v evropských hudebních kulturách. Jde zejm. o aerofony (flétny, rohy) a chordofony (harfy, lyry, loutny), jejichž volně přístupné rekonstrukce nabízely návštěvníkům možnost prohlédnout si všechny podstatné vnější konstrukční detaily. Dále byly prezentovány rekonstrukce a nálezy středověkých nástrojů navazujících na starověké tradice, zajímavá byla též svislá vitrina ve tvaru Evropy, v níž se v malých „pláštích“ prezentovala sbírka nejrůznějších (zejm. keramických) lidových pískátek a okarín ze všech koutů kontinentu.

Třetí sekce Music for the living, music for the gods zasadila hudební nástroje do jejich rolí v rámci minulých mytologií, náboženství a kultů. Artefakty byly představeny z hlediska starověkých příběhů a legend, které se k nim pojí, z hlediska rituálních aktivit (včetně pohřbívání) či hudebních soutěží starověku. Důraz byl opět kladen na kulturní prvky společné různým regionům a obdobím. Představeny byly nejen repliky chordofonů mediteránních oblastí, ale také originály skandinávských lur či originál specifického bronzového předmětu (snad gongu) ze švédské lokality Balkåkra. Také v této sekci byly k vidění ikonografické prameny a dokonce i 3D tisk náhrobní stély s vytesanou nejstarší známou písní včetně notace – tzv. Seikilovou písní z 2. st. n. l. nalezenou v Turecku.

Hudební zážitek v kontextu původních dobových podmínek dokázal návštěvníkům zprostředkovat alespoň částečně audiovizuální „stroj času“ nazvaný Soundgate. Jednalo se o polokruhovou projekční plochu, na níž byly promítány krátké dokumenty zobrazující několik typů areálů a prostředí (od jeskyní s mladopaleolitickým uměním ve Španělsku, přes Stonehenge, kamenný kruh Callanish Stones ve Skotsku, královskou hrobku v Kiviku ve Švédsku, řecko-římské divadlo v Paphosu na Krétě až po rané středověké megality Aie's stones ve Švédsku), nejen prostřednictvím filmových záběrů, ale především digitálními trojrozměrnými rekonstrukcemi. Poslechová složka (nahrávky originálních nálezů i replik a digitální akustické simulace) byla zpřístupněna prostřednic-

tívím audioprůvodce. V Exploratoriu byly připravené repliky základních kategorií idiofonů a aerofonů, náležející do sekce doby kamenné. Tato část se samozřejmě těšila velké oblibě (nejen u dětí).

Řada panelů doprovázejících jednotlivá stanoviště, na nichž byly zavěšeny instrumenty větších rozměrů, byla vhodně doplněna ikonografickými prameny. Avšak nejdůležitější aspekt této výstavy vyjadřuje adjektivum multimediální, které je v tomto případě použito opodstatněně. Návštěvníci totiž procházeli expozicí s audioprůvodcem, který vhodně oživil prohlídku expozice komentářem ke každému stanovišti a ke všem exponátům, vyložil do hloubky jejich účel a příběhy, které se k nim váží. Popisky vystavených exponátů byly sice věcné, ale velmi stručné a návštěvníkům by tak unikla řada souvislostí. Vzhledem k zaměření výstavy byly však nejdůležitější nahrávky autentických prostředků (jeskyně, monumenty, apod.) a nálezů, případně replik. Na několika stanovištích bylo možné přehrát krátké dokumentární filmy (např. informace o významných nálezích, výroba replik, viz *McIlwaine 2016*). Další multimediální prvek představovala tři stanoviště s dotykovými displeji a interaktivními aplikacemi (od simulace hry na struny starověké lyry až po databázi trojrozměrných modelů archeologických nálezů, včetně nálezů ikonografických pramenů – např. plastiky hráčů či reliéfy). Jednotlivá stanoviště byla označena nejen kódy pro použití audioprůvodce, ale také piktogramy odkazujícími na možnost interakce či na průvodce vytvořeného speciálně pro děti – knihu Aki a magický bzučák, ve které eneolitická dívka Aki seznamuje dětské návštěvníky prostřednictvím příběhů s hudbou v pravěku až středověku (*Jiménez – Lund 2016*). Kniha byla vydána angličtině, švédštině, němčině, španělštině, italštině a slovinštině. Katalog (*De An-*

geli et al. 2018) v současnosti představuje jediný systematický a takto široce pojatý úvod do sonosféry pravěku a starověku určený široké veřejnosti.

Výstava byla jedinečnou možností prohlédnout si vše podstatné (několik set exponátů) na jednom místě, a to nejen v původní, ale zejména rekonstruované podobě. Instrumenty, které bývají v publikacích zobrazovány velmi často pouze zepředu, bylo možné detailně prostudovat ze všech úhlů a některé z nich i vyzkoušet. Simulovanou podobu živé kultury bylo možno zažít také prostřednictvím audiovizuální projekce v Soundgate. Vernisáže a jiné významné termíny byly doprovázeny komentovanými prohlídkami a hudebními vystoupeními.

Putovní výstava je v současnosti ukončena, ale značnou část obrazových i zvukových záznamů, celý katalog výstavy, dokumentaci k vybraným exponátům a další informace a materiály související s projektem lze nadále studovat a stahovat (včetně aplikace Soundgate) na www.emaproject.eu.

Luboš Chroustovský

Literatura

- De Angeli, S. – Both, A. A. – Hagel, S. – Holmes, P. – Jiménez Pasalodos, R. – Lund, C. S. eds. 2018:* Music and sounds in ancient Europe. European Music Archaeology Project. Regione Lazio.
- Chroustovský, L. 2017:* XV. Symposium of the ICTM Study Group on Music Archaeology. Archeologické rozhledy 69, 672–673.
- Jiménez, R. – Lund, C. 2016:* Aki and the Magical bullroarer. Kristianstad: Musik i Syd.
- McIlwaine, A. 2016:* Blasts from the past. Music in ancient Europe. Royal Conservatoire of Scotland. Filmový dokument, dostupný na https://www.youtube.com/watch?v=mF2LpQA_jtQ

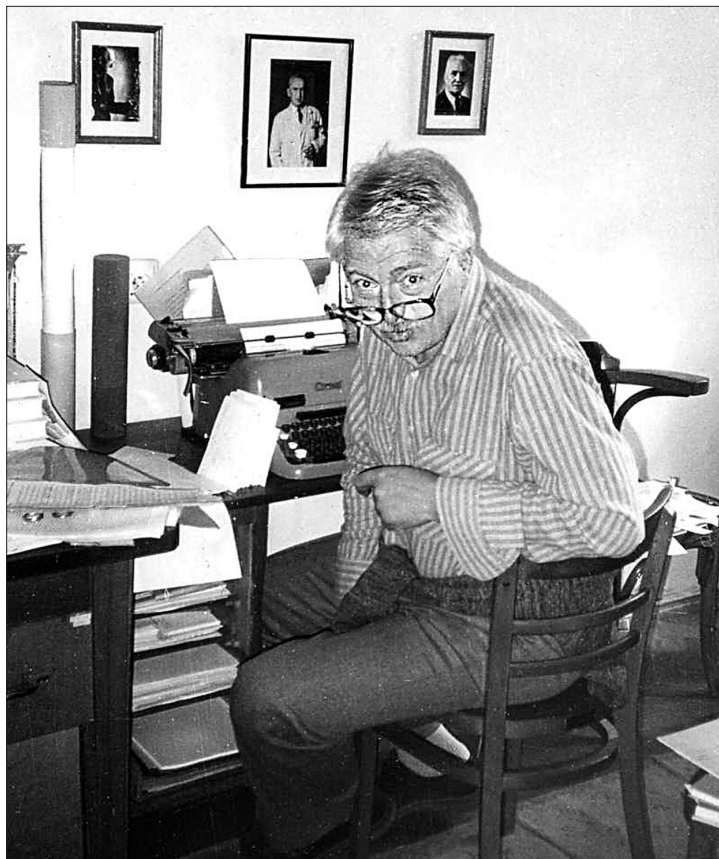
SLAVOMIL VENCL 1936–2019

Slavomil Vencl byl jedním z nejvýznamnějších badatelů své generace s velmi širokým záběrem – z chronologického hlediska od paleolitu po raný středověk a od artefaktuální archeologie po metodologii oboru a obecná témata, jako je sídelní struktura, pohřbívání, vojenství, etika oboru. Byl zakladatelem směru rozšiřujícího možnosti interpretace archeologických pramenů, tzv. archeologie nenalezeného. Pro jednoho z autorů (JB) se stal blízkým přítelem již v době studia a zůstal jím po celý život, od semináře prof. Filipa a častých návštěv na koleji a v hospodách v okolí Náměstí krále Jiřího na

Vinohradech. Slávek byl už tehdy výraznou osobností převyšující své okolí pílí, šíří a hloubkou znalostí, charakterem a poctivostí. To se zračilo v důkladnosti, s jakou se již v prvých statcích o neolitických nástrojích a o šáreckém typu snažil uplatnit všechny své detailní znalosti literární produkce; někdy prokládal citacemi i pasáže o věcech zdánlivě samozřejmých, o nichž pak rozsáhle uvažoval.

I když začal jako neolitik, těžištěm práce Slavomila Vencla se stalo období paleolitu a mezolitu. Jeho obzvláštnímu zájmu se těšil až do konce života právě mezolit, jemuž věnoval bezpočet

prací a snažil se zvládnout pokud možno veškerou literaturu. V době vrcholu své aktivní činnosti měl bohužel k dispozici jen povrchové sběry drobných artefaktů a několik pochybných zahloubených půdorysů, které podroboval kritice. Kvalitativní posun v podobě výzkumů severočeských pískovcových převísů s pozůstatky fauny a mocnými ohništi, příbřežní zóny v rybníku Švarcenberk s opracovanými dřevy a doklady rozvinuté těžby rohovců zjištěné na Moravě již zastihl jen jako pozorovatel a glosátor. Dráhu mezolitika zakončil monumentální knihou o nejstarším osídlení jižních Čech, spolu s Jiřím Fröhlichem (2006), která přinesla i nepochybné doklady sídlištních struktur a na podkladě množství nově objevených lokalit dovolila rekonstruovat pozdně paleolitické a mezolitické sídelní vzorce. Zcela průkopnickou se stala jeho kandidátská práce o pozdním paleolitu Čech, publikovaná r. 1970 v časopisu *Anthropologie*. Tuto dotud opomíjenou epochu pro naše země vlastně objevil a definoval, představil ji evropské veřejnosti příspěvkem na

přelomové konferenci *La fin des temps glaciaires* v Bordeaux roku 1977 a tuto problematiku rozvíjel dalšími výzkumy (ahrensburgien ve Voletinách: PA 1978, Plzeň-Roudná: AR 1988). Termín *pozdní paleolit* je od té doby odbornou evropskou veřejností přijímán. Jeho nejdůležitější exploračí se však stal výzkum magdalénienské stanice u Hostimi, kde kromě pečlivě dokumentované štípané industrie a zvířecích kostí objevil i figurální rytiny a snad i půdorys objektu, v českých zemích prozatím ojedinelého. Publikace tohoto výzkumu z roku 1995 je dosud úhelným kamenem poznání českého magdalénienu. Stanice mladšího gravettienu zkoumal v Lubné III, IV a V a v roce 1987 i záchranným výzkumem ve Stadicích. Tam zachytil poslední (epigravettienskou) fázi této kultury s jedinečnými doklady rituálních struktur v podobě depotů štípané industrie a jamek s mamutími kostmi. Zmíněné výzkumy zůstaly žel zatím nezpracovány a je atraktivním a radostným úkolem jeho následovníků dovést jejich publikací do zdárných konců. Nelze

opomenout ani Venclovy sběry křemenné středopaleolitické industrie z Radimi u Kolína, jejichž klasifikace právě probíhá.

Slávek se nikdy nepodobíel marxistickými interpretacemi, ale přemýšlel v duchu „zdravého rozumu“, takže pravěké jevy vysvětloval v intencích naplňování praktických životních potřeb. To se sice časem mnohdy ukázalo jako sporné, ale dříve tak uvažovali všichni naši archeologové. Stejně jako jiní tedy nerozlišoval mezi motivacemi, které mohli mít sami pravěcí lidé, od popudů, které jim přisuzujeme na základě historické retrospekce. Opačný přístup označoval v korespondenci či posudcích za ahistorický. (MO: To však nemíním jako výtku, ale chci naopak na jeho postojích ilustrovat jednu vzácnou vlastnost: jestliže byly nové interpretace propracované a přesvědčivé, nijak je nezavrhoval a jejich uveřejnění vysloveně doporučoval. Právě toto je něco, co vypovídá o badatelově vnitřní povostnosti a vzácném charakteru.)

Slavomil Vencel se stal velmi úspěšným redaktorem Archeologických rozhledů, kde dbal na úroveň psaného slova, a zejména na odbornou a pokud možno vědeckou hodnotu textů. Podle jednoho z tehdy začínajících archeologů a autorů to byl skutečně „pan redaktor“. Jiný za jeho éry začínající archeolog, shodou okolností druhý autor této vzpomínky, si vděčně vzpomíná na štíplavé upozornění, že „*různé tvary slovesa býtí ve Vašem článku vytěsnilly 90 % ostatních českých sloves*“. (MO: Zastyděl jsem se a od té doby na to myslím, i když tehdy mi to tak vůbec nepřišlo.)

Vedle bohatého a všestranného díla v archeologii působil jako znalec výtvarného umění, kterého sami kunsthistorici přijímali jako rovnocenného kolegu v tomto oboru. Vydal několik monografií o drobné grafice, s pečlivou akribií; představují spolehlivé základní práce v oboru dějin umění. Je zajímavé, že při této své skvělé průpravě nestrávil více času úvahami o umění pravěkému, zejména paleolitickému, k jehož poznání významně přispěl nálezem brádicových destiček s rytinami zvířat v Hostimi. V příslušné monografii jim sice věnoval rozsáhlou kapitolu, avšak ta se týkala komparací a technologických detailů. Smysl paleolitického umění a jeho náboženské konotace ponechával stranou, snad právě proto, že při svých vědomostech považoval otázku motivací výtvarné tvorby za neřešitelnou. Dovedl však ocenit, když se o to novátorsky pokusil někdo jiný.

Svou vědeckou prací, kritickým myšlením, rozhledem a zásadovostí se uplatnil jako aktivní člen Učené společnosti České republiky. Za minulého i současného režimu si uchoval svou čest a svobodný prostor pro hledání pravdy i mimo oficiální struktury jak v přednáškách, tak v inspirativních rozhovorech. Jako jedna z nejvýznamnějších osobností své generace Slavomil Vencel v mnohém inspiroval své kolegy a žáky. Bohatě naplnil svůj úděl na poli archeologie i dějin umění a byl svému okolí morálním vzorem.

Za to vše a za mnohaleté přátelství mu patří hluboký dík nejen autorů těchto řádek.

Jan Bouzek – Martin Oliva

BIBLIOGRAFIE ARCHEOLOGICKÝCH PRACÍ SLAVOMILA VENCLA ZA LÉTA 2017–2019

(Předchozí bibliografie byly uveřejněny

v AR 49, 1997, 168–175, AR 59, 2007, 159–160 a AR 69, 2017, 308–309.)

281. Můj Zdeněk Smetánka. Dějiny a současnost 39/6, 2017, 41–42.
282. Proroci, apoštolové, misionáři versus kupec Sámó. Archeologie ve středních Čechách 21, 2017, 9–15.
283. Herxheim as evidence of the existence of long-distance wars in prehistory. Archeologie ve středních Čechách 23, 2019, 387–401.
284. Pohřbívání z perspektivy nedochovaného. Archeologie ve středních Čechách 23, 2019, 7–43.
285. K problémům interpretací vztahů lokálního mezolitu s neolitem. Archeologie ve středních Čechách 23, 2019, 769–783.

Doc. Vencel je dále autorem čtyř recenzí v Archeologických rozhledech.

Dodatek k bibliografii za r. 2009

286. The Mesolithic and Neolithic in Bohemia. In: J. M. Burdukiewicz et al. (eds.), *Understanding the past: papers offered to Stefan K. Kozłowski*, Warsaw 2009, 405–410.

Zpracovala Lada Šlesingerová